

Socialt inkluderande aktivitetscentrum i Grästorp

Carina Kullgren
Högskolan Väst

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning

Uppdraget
Social inkludering
Utmaningar
Systematiskt normkritiskt arbete
Organisatoriska och professionella vinster
Skapa jämlikt bemötande och jämlika möten
Olika intressen kring hälsa, motion, idrott

Motions- och idrottsvanor

Förutsättningar för planering och genomförande
Några statistiska nedslag
Motions- och idrottsvanor 6-80 år, utdrag ur statistik
Den typiska motionären
Födelseland, % som motionerar
Populäraste motionsidrotter, % av alla
10 populäraste idrotterna
Varför idrottar du?
SF:s jämställdhetsmål för idrottsföreningar
Riksidrottsförbundet, kommunundersökning 2017

Inkluderande utformning

Rekommendationer

Social inkludering: aktivitetscentrum
Identifiera olika nivåer & områden
Kartläggning – val av aktiviteter
Materiell utformning
Styrdokument & policynivå
Organisering av aktiviteter
Personal: politik & kompetens
Stödaktiviteter
Information/marknadsföring

Referenser

Inledning

Uppdraget

Den här rapporten är resultatet av ett uppdrag jag fått från Grästorp kommun. Grästorp ha sökt och fått beviljande EU medel i syfte att göra en förstudie som ska visa på möjligheter att ev anlägga en inomhusskidanläggning ihop med ett aktivitetscenter. Det sträckte sig under ca fyra månader hösten 2017. Uppdraget var att bidra med reflektioner ur ett jämlikhets- och genusperspektiv kring framtagande av en förstudie för en idrottsanläggning, med det preliminära namnet Arena Skubbet. Syftet med detta var en ambition att redan på planeringsstadiet foga in ambitioner kring bred social tillgänglighet till den eventuella idrottsanläggningen. Den skulle anpassas för att passa alla människor, i möjligaste mån.

Den initiala idén är att bygga världens längsta skidtunnel i Grästorp. Idén utvecklades tidigt till ambitioner att skapa en större idrottsanläggning i anslutning till tunneln, och därmed en komplettering av motions- och idrottsmöjlighet genom en större mångfald av aktiviteter. Utöver detta finns förslag om matställen, butiker, övernattnings- och konferenslokaler. Det planeras också för såväl inomhus- som utomhusaktiviteter.

Tolkning av uppdraget

Anledningen till att anlita en rådgivare för att bidra med genusperspektiv på byggnationen var att kommunens folkhälsoråd värnar om jämlikhetsperspektivet och vill att det ska prioriteras. Att anlägga ett köns/genus-perspektiv är givetvis angeläget då det är känt att det finns problem med jämställdhet inom i princip hela idrottsfältet, liksom inom många andra områden. Det tar sig uttryck på många olika sätt; män dominerar numerärt inom många idrottsgrenar, de får störst del av de pengar som satsas inom fältet, liksom andra fördelar, exempelvis tilldelas män ofta det som anses vara de bästa träningsledningarna, framför allt inom elitskiktet osv (xxx).

Under hösten 2017 blev dessa ojämlika förhållanden än tydligare då kvinnliga idrottare var en av de många yrkesgrupper som protesterade mot sexuella trakasserier i samband med #metoo-rörelsen som spreds över stora delar av världen (xxx). Enbart i Sverige var det 2 290 kvinnliga idrottare – aktiva, tränare, förbundsanställda, sportjournalister och supportrar - som undertecknade ett uppprop under hashtaggen #timeout. Många kvinnor berättade där om allt från sexistiska kommentarer till tafsande och våldtäkter. Den typen av diskriminering kan ses det yttersta tecknet på att det inte råder jämställda förhållanden mellan könen. Att fortsätta arbeta för reell jämställdhet inom idrotten är alltså nödvändigt, precis som i alla andra samhällssektorer.

Under senare år har det dock blivit vanligt att arbeta med ett bredare perspektiv än att bara diskutera kön som kategori när man arbetar med jämställdhetsfrågor. Man utgår då från det som benämns ett intersektionellt perspektiv, vilket innebär att rikta

uppmärksamheten mot hur olika sociala kategoriseringar påverkar människors liv och identitet.

Inom dagens forskning gör det i termer av ett normkritiskt perspektiv. Det innebär att synliggöra och ifrågasätta sådana normer som begränsar människors handlingsutrymme och liv, och som dessutom kan strida mot mänskliga rättigheter. Det som problematiseras och diskuteras är själva normerna, de förväntningar som finns på att vi bör vara och bete oss på vissa sätt, istället för att fokusera på de eller det som uppfattas som avvikande (t ex Bromseth & Darj 2010, Kalonaityé 2014).

En norm är oskrivna, och mestadels omedvetna sociala regler för vad som är önskvärt och betraktas som normalt i ett samhälle. Normer leder till att sociala kategorier uppstår, dvs. människor delas in i olika grupper, och får eller har på grund det skilda livsförutsättningar och handlingsutrymme. Därmed att det en fråga om makt, i betydelsen inflytande, då vi får olika status och för- eller nackdelar beroende på vår kombination av gruppstillhörigheter. Med hjälp av den normkritiska pedagogik, som är en betydande del av detta perspektiv, så försöker man förändra normer som har negativa konsekvenser så att gränserna, eller kriterierna för tillhörighet och villkor ska bli mindre snäva och exkluderande. Anledningen till att det är angeläget att göra det är det faktum att normer är den grundläggande mekanismen som format vårt sociala system, dvs. reglerar våra sociala relationer, och därmed får stor betydelse för människors liv (jfr Kalonaityé 2014).

Social inkludering

Tolkat på detta sätt innebär tillgänglighet att anläggningen bör utformas för att så långt det är möjligt passa för och tilltala alla de sociala grupper, eller kategorier, av människor som nämnts ovan. Viktigt att påpeka är dock att gruppstillhörighet inte är en helt enkel fråga, det kan dels handla om att personer själva identifierar sig som tillhöriga en grupp, dels att man av andra tillskrivs en sådan tillhörighet. Tillhörigheten eller identifikationen kan med andra ord vara både objektiv och subjektiv. Men oavsett det har det sätt att dela in människor i de grupper som är aktuella här reella konsekvenser, eftersom de har blivit grundläggande indelingsgrunder som uppfattas som naturliga eller givna i vårt samhälle.

Ambitionerna kring tillgänglighet handlar då om social inkludering, vilket i praktiken innebär att försöka undvika att utforma verksamheterna utifrån normer som sätts av en eller några grupper. Annorlunda uttryckt kan man säga att det handlar om att vissa grupper inte ska privilegieras, och därmed få förmåner, på bekostnad av andra.

I den bemärkelsen anknyter

Social inkludering innebär därmed en strävan att skapa *lika möjligheter* för alla, vilket inte är detsamma som att behandla alla lika. Istället blir det viktigt att tänka på att alla inte har samma förutsättning att utöva motion och idrott. En grundläggande uppgift blir då att

försöka identifiera vad som kan utgöra hinder för vissa, och försöka undanröja eller minimera dessa.

I den bemärkelsen anknyter en sådan strävan också till hållbarhetsbegreppet. Ofta refererar detta till miljö, men det innefattar tre dimensioner – miljömässiga, social och ekonomiska – vilka anses vara nödvändiga delar för att åstadkomma en hållbar samhällsutveckling. Detta synsätt, formulerat i Bruntlands-rapporten (1992,) har också anammats av idrottsrörelsen på ett internationellt plan. I Sverige har riks-idrottsförbundet inte antagit en sådan policy, men däremot har resurser satsats på åtgärder rörande jämställdhet, jämlikhet och tillgänglighet. Det perspektiv som presenteras här faller väl in under dimensionen social hållbarhet.

För att ge ett exempel på att det inom svensk idrottsrörelse bedrivs en hel del projekt för att verka i denna riktning, så har det bl. a påpekats att idrotten påverkar speciellt barn och ungdomars värderingar och beteende, och därför borde att enbart föreningar som arbetar mot diskriminering ges bidrag, och samtidigt uppmanas till att inte uppmuntra tidiga elitsatsningar. Vidare föreslås att idrottsledare ska erbjudas fortbildning med ”fokus på lika rättigheter, normkritik och likabehandling” (ref). Syftet är att idrottsrörelsen ska vara öppen för alla, och av den anledningen avser de också verka för mottagande av nyanlända barn och ungdomar.

På ett samhälleligt plan kan det formuleras som rättigheter för alla att nå eller upprätthålla en *anständig levnadsstandard* (jfr sajten Funktionsrätt). I detta sammanhang tolkas begreppet som möjligheter att skapa god hälsa genom regelbunden motion eller idrott.

Tillgänglighet och social inkludering har då även att göra med hur våra sociala relationer ser ut. För att vara inkluderande behöver en verksamhet bl. a utmärkas av *ömsesidig respekt* när det kommer till bemötande mellan personer som arbetar med respektive nyttjar anläggningen. På ett samhälleligt plan är de övergripande målen med sådana åtgärder att verka för att skapa:

- Ett socialt öppet samhälle
- Mångfald en tillgång
- Hållbar social rättvisa

Utmaningar

Baserat på ovanstående kan den utmaning det innebär att utforma en idrottsanläggning så den passar för alla, eller fler än vad som är brukligt, kort sammanfattas som följer:

- Anpassa verksamheten efter invånares behov, önskemål och förutsättningar
- Skaffa tillräcklig kunskap om relevanta sociala grupper i relation till motion/idrott, t ex ifråga om förutsättningar för underprivilegierade grupper
- Undvika omedvetet beteende som grundas i omotiverade normer och värderingar

Systematiskt normkritiskt arbete

För att bedriva ett systematiskt arbete utifrån ett normkritiskt perspektiv är det också till god hjälp att ställa sig följande frågor under processens olika faser:

- **Vilja** – vilka drivkrafter ligger bakom?
- **Kunskap** – vilken kunskap behövs för att förstå?
- **Möjligheter** – vilka systemvillkor möjliggör handlingen?

Organisatoriska och professionella vinster

Att arbeta med ett normkritiskt perspektiv kan ge positiva vinster som gagnar såväl individer, organisationer som samhället i stort. Forskning har visat att implementering av normmedvetna eller normkritiska förhållningssätt i organisationer har bidragit till att ett flertal negativa beteenden och strukturer kunnat förändras. Nedan listas exempel på kvalitativa förändringar som åstadkommits, eller skulle kunna åstadkommas:

- Bättre bemötande, mer professionell yrkesroll
- God inkluderande arbetsmiljö och arbetsvillkor
- Ökad respekt för individers identitet och olikhet
- Bättre effektivitet, kreativitet och kvalitet
- Minska ohälsa, stress & sjuktal
- Ökad demokrati då fler medvetna val görs
- Förbättrad kunskapsutveckling
- Förutsättning för långsiktig och hållbar systemförändring

Skapa jämlikt bemötande och jämlika möten

En central fråga som behandlas med detta perspektiv är hur människor bemöter varandra. På ett övergripande plan innebär det följande:

- Göra sig medveten om stereotypa föreställningar om olika grupper
- Ta sig tid att lyssna
- Fråga efter invånarens kunskaper
- Stärka utsatta grupper
- Skapa inkluderande mötesplatser
- Förstå sin egen privilegierade position
- Minimera makthierarkier

Olika intressen kring hälsa, motion, idrott

Då projektet kring den tilltänkta anläggningen sker genom ett samarbete mellan aktörer inom både privat och offentlig sektor är det relevant att uppmärksamma skillnader dem emellan ifråga om övergripande drivkrafter och mål med verksamheter. En kommunal verksamhet, som är finansierad via skattemedel, drivs via politiska beslut och har som grundläggande mål att effektivt främja alla invånarens behov av service och tjänster av hög

kvalitet. Privata verksamheter däremot drivs av en affärsplan och har som mål att gå med vinst genom effektivt resursutnyttjande.

Det slag av idrott och motion som en kommun engagerar sig i har då principiellt som mål att främja invånarnas hälsa. Med ett hälsofrämjande synsätt på idrott och motion är det främst rörelseglädje och livslång fysisk aktivitet som prioriteras. Idrottsrörelsen själv formulerar det på följande vis:

[...] "erbjuda alla som vill, oavsett nationalitet, etniskt ursprung, religion, ålder, kön eller sexuell läggning samt fysiska eller psykiska förutsättningar en positiv, hälsofrämjande och utvecklande fritidsmiljö". (RF, FoU-rapport 2008:7)

Andra, till exempel föreningsbunden tävlingsidrott eller privat finansierade initiativ, delar troligtvis synen på idrott som något som i grunden leder till god hälsa och utövas för att det ger tillfredsställelse och rörelseglädje. Oavsett det är det i dessa former som idrott ofta bedrivs i tävlings syfte, med konkurrens och rangordning som utmärkande drag. Idag är också tävlingsidrotten stark och det form av idrottande som har och omsätter mest pengar (ref).

På ett principiellt plan kan dess två inriktningar eller synsätt stå emot varandra och medföra att idéer och önskemål för en idrottsanläggning skiljer sig åt, exempelvis ifråga om val av ingående sporter och aktiviteter, fysisk utformning och framtoning. Det behöver självfallet inte vara något problem att kombinera olika mål och intressen kring idrott, men kan ändå vara bra att tänka på så man kan göra mer medvetna och genomtänkta val under planeringsstadiet.

Motions- och idrottsvanor

Förutsättningar för planering och genomförande

För att kunna planera för bästa möjliga tillgänglighet är det nödvändigt att skaffa sig kunskaper kring relationen mellan motion/idrott och sociala grupperingar. Statistik ger relativt enkelt en generell bild på nationell nivå.

Några statistiska nedslag

- Funktionsnedsättning – ca 1,5 milj. (2010)
- Unga funkispersoner – 20 % motionerar aldrig
- Barnfattigdom – ca 220 000, 11,5% (2008)
- Äldre ökar mest
- Nära 2,4 milj medlem i idrottsförening
- Tjejer födda utomlands minst aktiva gruppen i föreningsidrott – pga ekonomi + ointresse
- Fotbollen får mest aktivitetsstöd

Kön/genus

Populäraste motionsidrotter, % av alla

	Kvinnor	Män
Gång/promenader	63	40
Styrketräning	22	24
Löpning/joggning	20	23
Gympa (gruppaktiviteter)	24	10
Cykel, mountainbike	15	12
Skidor, längd	7	8

10 populäraste idrotterna uppdelat på kön

<i>Kvinnor</i>	<i>Män</i>
Gång/promenader	Gång/promenader
Gympa	Styrketräning
Styrketräning	Löpning/joggning
Löpning/joggning	Cykel
Power walk	Simning
Cykel	Fotboll
Simning	Gympa
<i>Dans</i>	<i>Innebandy</i>
<i>Stavgång</i>	<i>Golf</i>
<i>Spinning (yoga)</i>	<i>Skidor, längd</i>

(kursiverade anger de idrotter som enbart intresserar ett av könen i denna översikt)

Varför idrottar du?

Hålla mig i form –	67%	
Det är kul –	54%	
Gå ner i vikt –	män 19%	kvinnor 27%
	ökat tot. fr. 18 till 23%	
Tävlande –	män 13%	kvinnor 6%
Umgänge –	män 24%	kvinnor 19%

Ålder

Motions- och idrottsvanor 6-80 år, utdrag ur statistik

- Motionerar i något sammanhang: totalt mellan 60-80%
- Andel (6-80 år) som motionerar på fritiden 1-2 ggr/v:
 - män ca 26%, kvinnor ca 30% (måttligt ansträngande)
 - män ca 9%, kvinnor ca 12% (mycket ansträngande)

Nationell/etnisk härkomst

Födelseland, % som motionerar

	män	kvinnor	totalt
Sverige	44	53	48
Övriga Norden	43	40	41
Övriga världen	46	33	39

- Utlandsfödda kvinnor – 33% oftare än två ggr/vecka
- Svenskfödda kvinnor – 52% oftare än två ggr/vecka

Funktionalitet

Personer med funktionsvariationer

Nationellt

De två siffror vi oftast stöter på är att 1,3 respektive 1,8 miljoner människor har funktionsnedsättning. Differensen beror på om det är individens subjektiva bedömning, medicinska diagnoser, arbetsförmåga eller något annat som ligger till grund för beräkningen.

Nedanstående siffror har vi samlat in från Statistiska Centralbyrån (SCB), Socialstyrelsen, Myndigheten för delaktighet, funktionshinderorganisationer och andra offentliga källor. Där det föreligger stor skillnad mellan olika källor har vi valt att presentera den lägre siffran.

Rörelse och motorik

560 000 personer över 16 år har en rörelsenedsättning. Hälften av dessa är över 80 år.

1 330 000 personer har nedsatt rörlighet i armar eller händer.

Sjukdomar i skelettet och rörelseorganen är en av de vanligaste orsakerna till längre sjukskrivning.

Det finns över en miljon reumatiker i Sverige – men många hinner avlida innan de fått diagnos.

100-150 personer per år drabbas av ryggmärgsskador på grund av olyckor. Ungefär lika många drabbas av bråck eller brott på ryggmärgen på grund av sjukdom eller infektion.

130 000 personer använder rullstol.

250 000 personer använder rollator.

Läsa och skriva

25 % av den vuxna befolkningen har problem med att läsa.

4-5 % beräknas ha dyslexi.

Varje år drabbas 12 000 personer av afasi. En tredjedel av dessa är i yrkesverksam ålder.

Det bor cirka 1,4 miljoner utlandsfödda i Sverige, cirka 15 % av befolkningen.

Förstå

0,5 % har diagnosen utvecklingsstörning (ungefär 40 000 personer).

6-7 % av befolkningen har låg begåvning.

2 % har mycket låg begåvning.

Se

Hälften av befolkningen över 16 år behöver läsglasögon.
120 000 ser sämre än så och räknas som synskadade.
10 000 är gravt synskadade eller helt blinda.
Cirka 2 000-3 000 kan inte tillgodogöra sig en dagstidning.
800 läser punktskrift.
Några procent av befolkningen är färgblinda.

Höra

1,3 miljoner hör dåligt, mer än hälften av dessa är under 65 år.
650 000 personer uppskattas behöva hörapparat, men bara 270 000 har en apparat.
15 000 personer är döva.
10 000 är barndomsdöva och det föds 70 döva barn per år.
Drygt 30 000 personer behärskar teckenspråk.
Döva ser sig själva som en språklig minoritetsgrupp.

Tala

Det finns cirka 40 000 talskadade.
70 000 stammar.
1-2 % av alla barn drabbas av en grav språkstörning.

Koncentration och minne

Det finns cirka 150 000 med demens. Antalet beräknas öka kraftigt.
5 % av alla barn (3 % av alla vuxna) uppskattas ha adhd.
Dåligt utformade IT-system skapar den här typen av svårigheter hos många individer som inte har någon funktionsnedsättning i andra situationer.

Social interaktion

52 000 personer behandlas på psykisk slutenvård varje år.
20-40 % av befolkningen uppger att de lider av psykisk ohälsa.
5-10 % uppskattas behöva behandling men bara 3-4 % söker hjälp av sjukvården.
Astma och allergi
1,5 miljoner människor lider av allergi.

Överkänslighet

Tusentals personer upplever en överkänslighet mot elektromagnetiska fält, strålning och mikrovågor, men det har inte gått att bevisa en koppling mellan besvären och olika typer av strålning.
Socialstyrelsen har godkänt föreningen Elöverkänsligas förbund som en funktionshinderorganisation som har rätt till statsbidrag.

Summering utifrån behov inför planering av Arena Skubbet

1,5 miljoner i Sverige med funktionshinder
Blinda 10 000 inv.
Funktionsnedsättning i armar och ben 1,3 miljoner inv.
Rullstolsbundna 130 000 inv
Döva 15 000 inv

Den typiska motionären

Om man skapar en generell bild av den typiske motionären på basis av statistik ser kan den formuleras så här:

- Den aktiva - välutbildad och välavlönad yngre kvinna
- Den passiva – lågutbildad och lågavlönad man i glesbygd

SF:s jämställdhetsmål för idrottsföreningar

- kvinnor och män i alla beslutande och rådgivande organ vara representerade med minst 40 procent
- valberedningar på alla nivåer, utöver ordförande, bestå av lika antal kvinnor och män
- andelen kvinnor respektive män på högre befattningar, till exempel generalsekreterare/förbundschef, sport-/utbildnings-/utvecklingschef eller liknande, inom idrottens olika organisationer uppgå till minst 40 procent

Utvärdering av insatser för att främja ovanstående visar att vissa föreningar nått en del mål, men överlag har föreningarna ännu inte levt upp till målen.

Riksidrottsförbundet, kommunundersökning 2017

- Kommer främst att ge bidrag till föreningsägda idrottsanläggningar
- 50 % anger att alla barn & ungdomar inte ges utrymme, samt att kvaliteten hämmas pga. bristande tillgång
- 25 % har idrottspolicy
- 25 % utvecklingsplan för idrottsanläggningar

Inkluderande utformning

Följande arbetsgång rekommenderas för systematiskt arbete med inkludering:

- Förankra och formulera problem
- Kartläggning
- Analysera villkor
- Formulera handlingsplan och mål
- Uppföljning, utvärdering

Rekommendationer

Social inkludering vid aktivitetsanläggning

Ambitionen kan sägas omfattande följande delmål:

- tillgänglighet i fysisk och social bemärkelse
- trygghet
- val av fysiska aktiviteter (inne/ute för alla)
- mötesplats
- anpassat till alla invånare/besökare
- fördelning av resurser: pengar, tid, utrymme

Under en planerings- och projekteringsfas kan det vara svårt att få med alla åtgärder som kan behövas för att skapa bästa möjliga inkludering. En ambition kan då vara att genom försöka skapa en så materiellt (arkitektoniskt) och organisatoriskt flexibel anläggning som möjligt inledningsvis, för att successivt kunna anpassa den till ett långsiktigt arbete med att främja social inkludering.

Frågor för respektive fas

I varje fas, från idé till färdig anläggning, är det lämpligt att ställa sig ett antal frågor för att försäkra sig om att ambitionen kring tillgänglighet finns med under hela processer. Nedan följer ett förslag på sådana frågor:

- Vem/vilka tänker vi oss ska använda, respektive jobba med, verksamhetens erbjudna aktiviteter och service?
- Finns olika behov och/eller önskemål hos olika grupper av användare?
- Hur fungerar anläggningen och aktiviteterna för olika grupper?
- Hur kan utbud och tillgänglighet anpassas till identifierade behov/önskemål?

Projektägare och/eller projektledare bör ansvara för att hitta ett system som gör att frågeställningarna garanterat hålls aktuella, bearbetas och implementeras under processens gång. Dessutom bör alla inblandade vara insatta i frågorna för att underlätta en förståelse för och implementering av ambitioner och perspektiv i denna riktning.

Identifiera olika nivåer/områden

Ett sätt att skapa en enkel systematik är att identifiera olika områden som verksamheten kommer att omfatta och definiera vilka konkreta aspekter som bör utformas i enlighet med tillgänglighetsperspektivet. Ett förslag på sådana områden och aspekter presenteras i det följande.

Förslaget är uppdelat i fyra områden, vilka i sin tur är uppdelade i ett varierande antal aspekter. Dessa områden är:

1. Val av aktiviteter
2. Organisering av aktiviteter
3. Verksamhetsstyrning
4. Presentation av verksamheten

1. Val av aktiviteter

Kartläggning

Vilka slags aktiviteter som bör väljas för att anläggningen ska kunna bli tillgänglig och intressant för så många sociala grupper som möjligt är en viktig fråga. Det finns en hel del idrotter som många olika sociala grupper utövar, och dessa är då relativt oproblematiska ur tillgänglighetshänseende. Som statistiken ovan visade finns det också en hel del idrotter som främst utövas av någon delgrupp, exempelvis män eller kvinnor. Med andra ord kan man säga att dessa idrotter då är könkodade eller könsmärkta, medan andra kan tilltala främst någon annan grupp. Orsakerna vara dels föreställningar om lämplighet på grund av t ex kön, ålder eller religion, dels fysiska förutsättningar på grund av ålder eller funktionalitet, och dels att alla inte känner sig accepterade och välkomna i det aktuella sammanhanget.

På grundval av detta kan man tänka i två riktningar angående val av aktiviteter. En befogad utgångspunkt är att välja sådant som intresserar många grupper, för att svara mot människors intressen och preferenser så att alla kan hitta någon som passar dem. Det kan sedan kompletteras med ”smalare” aktiviteter, men då i ett urval som riktar sig till så många olika grupper som möjligt.

En annan utgångspunkt är att å ena sidan sträva efter en mångfald med av aktiviteter som kan locka olika grupperingar, och samtidigt fokusera på att hitta metoder för att bredda människors intressen, förbättra eller förenkla utövning och deltagande, och därmed motverka kodning av idrotter som lämpliga och möjliga för en eller några grupperingar.

Några förslag för att skaffa ett bra kunskapsunderlag inför val av aktiviteter:

- Genomgång av befintligt kunskapsunderlag - lokal, regional, nationell - för val av aktiviteter och kringverksamheter. Förutom statistik – hos SCB och idrottsförbunden - finns forskning, både kvalitativ och kvantitativ, som behandlar motions- och idrottsutövning ur en mängd olika perspektiv.
- Någon slags öppen dialog med invånare för att identifiera önskade typer av aktiviteter inom närområdet. Då är det lämpligt att se till att olika sociala grupper blir representerade.

- Genomföra regelbundna enkätundersökningar inom ramen för centret, kanske kompletterat med en kommentars- och förslagslåda. Viktigast är att de resultat man får, oavsett undersökningsmetod, verkligen används som kunskapsunderlag inför fortsatt utveckling av verksamheten.
- Undersöka hur andra kommunala strukturer kan tänkas inverka på möjligheterna att göra verksamheterna tillgängliga. Finns det exempelvis jämlik assistans och stöd för fritidsaktiviteter.

2. Utformning och organisering av aktiviteter

Utformning av anläggning/lokaler

Hur själva anläggningen utformas materiellt är av grundläggande betydelse för tillgängligheten.

Här kan man med fördel ta lärdom av och hämta inspiration från normmedveten design och arkitektur. Det är ett intressant forsknings- och utveckling område som är relativt nytt, men det finns en del studier.

Materiell utformning kan också delas upp i olika aspekter, här är några förslag:

Fysiskt och socialt tillgängliga lokaler/anläggningar

- Flexibla lokaler. I den mån det är möjligt bör ett antal lokaler utformas så att de relativt enkelt kan anpassas till olika typer av aktiviteter. Det är angeläget då vissa typer av idrott har en mer flyktig karaktär och intresserar människor endast under kortare perioder. Utbudet bör också kunna anpassas om det efter hand visar sig att någon grupp har speciella önskemål, eller behöver speciell utrustning för att utöva en idrott.
- Betänka exteriör och interiör utformning för olika slags funktionsvariationer, t ex fysiska, kognitiva, psykologiska, samt andra former av socialt baserade behov. En sedvanlig anpassning bör göras, men det är också viktigt att kontinuerligt hålla sig uppdaterad med utveckling av idéer och hjälpmedel på området.
- Dessutom bör utformning och utrustning tänkas igenom systematiskt och granskas noggrant, då det är lätt att missas detaljer. Här finns kunskap och erfarenheter hos intresseföreningar för olika grupper. Gällande funktionalitet finns intresseföreningar samlade under paraplybenämningen Funktionsrätt (funktionsratt.se).
- Inom det normkritiska kunskapsområdet finns också metoder för ökade kunskaper och insikter som kan användas, t ex normpromenader, vilket innebär att man på basis av fördjupade kunskaper kring förutsättningarna för en social grupp genom systematiska rundvandringar i den avsedda miljön (se t ex Bromseth & Darj, Vinthagen).

- Både inom- och utomhusaktiviteter planeras. En poäng som har framhållits med satsningen på att även ha utomhusaktiviteter är att det då kan röra sig om enklare aktiviteter som inte kräver så mycket utrustning, och därmed inte ska behöva kosta så mycket, eller något alls. Det är en god tanke som främjar tillgänglighet, men kan i värsta fall leda till att det uppstår en skillnad mellan inomhusaktiviteter för de som har råd, och utomhusaktiviteter för de som har sämre ekonomi. Där är det viktigt att försöka skapa en blandning så själva byggnaden inte upplevs som en ekonomisk, och därmed klassbaserad, gräns.

Signalera öppenhet symboliskt och estetiskt

- Det kan göras genom färgsättning och utsmyckning som explicit signalerar mångfald, eller som kan tänkas tilltala många människor. Det kan även göras genom ett genomtänkt utbud av information, t ex broschyrer som handlar om motion och idrott för alla, eller för olika grupper. Dessutom kan sådant som kartor och flaggor användas för att visa att man vänder sig till människor från hela världen, och samma funktion kan exempelvis de mångkulturella almanackan ha. Där markeras större helgdagar i olika länder, vilket skulle kunna uppmärksammas via affischer eller på en skärm.
- Skärmar kan också användas för information – om aktuella händelser kopplade till centret som kanske vänder sig till olika grupper – med också från föreningar, som representerar motion och idrott, eller föreningar för olika intressegrupper.
- Fokus på att skapa inkluderande mötesplatser inom anläggningen.

Konkreta exempel på utformning:

- Separata omklädningsrum och duschar. Många människor har extra behov av kroppslig integritet (vissa hbtq-personer, människor med funktionsvariationer (där kan behövas utrymme för både hjälpmedel och stödpersonal), opererade personer, tonåringar i puberteten, överviktiga, blyga etc.). Att planera för ett varierat utbud som kan anpassas till människors skilda behov ifråga om detta skulle göra centret betydligt mer tillgängligt än vad som är fallet på många anläggningar idag. Exempelvis finns många grupper som undviker badhus på grund att de upplever sig kroppsligt obekväma. I konventionella gemensamma utrymmen kan viss enskildhet åstadkommas enkelt genom bås som avdelades med ett draperi. I kombination med ett antal mer avskilda rum, och några lite större rum med plats för t ex rullstol och personal, skulle ett bra utbud kunna säkras. De speciella rummen bör vara möjliga att boka i förväg, och annonseras på ett allmänt sätt, så inte vissa grupper pekats ut.

I sådana utrymmen kan det också vara bra att arbeta med väggelement som inte sträcker sig ändå upp till taket. Det gör det dels möjligt att byta om enskilt men

ändå kunna kommunicera med andra, och samtidigt kan det motverka den risk för övergrepp som kan finnas i mer slutna rum (se bilaga 1 för exempel).

- När man utformar lokaler med punktskrift och/eller talmaskin är det viktigt att tänka igenom dels placering, så exempelvis korta och rullstolsburna personer kan nå upp, dels se till att även sådant som larmknappar är försedda med punktskrift. Det har också hänt att larmknappar på toaletter blivit upptejpade på en vägg utom räckhåll för den som kan behöva den. Det kan handla om att städpersonalen velat ha den ut vägen för att underlätta städning, vilket visar behovet av att alla personal är väl insatta i den utrustning och utformningen som finns, hur det är tänkt att fungera och varför sådan finns.
- Andra exempel som är relativt vanliga är att ramper för rullstolar, rullatorer och barnvagnar är nedprioriterade, dvs. placeras vid sidan av eller på baksidan av en byggnad. Det är givetvis olyckligt då det dels kan kräva en omväg av det som har svårt att röra sig, dels signalerar det att dessa grupper inte är välkomna på samma villkor som fullt funktionsdugliga.
- Utformning av kompletterande verksamheter som butiker, caféer, restauranger, dryckesautomater och liknande behöver utformas enligt samma principer ifråga om tillgänglighet och anpassning. Det kan handla om utrymme och exponering av varor i butik, café/restaurangutbud som tar hänsyn till allergier och andra kostpreferenser, småbarns behov osv. Dryckesautomater, vattenkran för självservering och liknande utrustning bör placeras så att alla kan nå, t ex även små barn och rullstolsburna.
- Säkerhet är ett annat område som kan betänkas systematiskt för att skapa extra trygghet är säkerhetsanordningar. Det är ett område som ständigt utvecklas och en del intressanta produkter borde gå att finna. Här kan också nämnas att det finns ett kunskapsområde som kallas normkritiskt design, där forskare samverkar med företag och praktiker för att utveckla nya produkter baserat på normmedvetenhet. Ett exempel på det en verksamhet som finns vid högskolan i Halmstad. Där har de bland annat skapat produkter för att bryta könskodningen av yrket som brandman, t ex är självöppnande lås som utlöses vid värme- och rökutveckling, återhämtningsrum som möjliggör kommunikation mellan både kvinnor och män efter en utryckningsinsats, och säkerhetsutrustning som kontrollerar deras hälsostatus under insatser (se bilaga 1). Produkterna finns bara som prototyper i nuläget, men diskussioner pågår för att undersöka om det är möjligt att starta produktion kring idéerna. Även om produkterna inte finns tillgängliga på marknaden idag, så är det här ett område att försöka hålla sig uppdaterad inom.

Öppettider och lokaltillgång

- I den mån det är möjligt bör öppettider anpassas efter olika gruppers behov. Den tid människor har möjlighet eller lust att idrotta varierar stort beroende på livsvillkor och livsstil. De flestas behov kan antagligen tillgodoses om det går att hålla öppet från morgon till ganska sent på kvällen, liksom på helger och kanske högtider.
- Fördelning av träningstider. För att skapa rättvisa och anpassning efter gruppers skiftande behov bör fördelningsprinciper utarbetas byggda på medveten prioritering i linje med anläggningens inriktning på social inkludering. För många idrotter har detta främst handlat om att vad som anses vara de ”bästa tiderna” konventionellt kommit vuxna elitidrottare till del. Numer anpassas tiderna på många ställen till ålder, så att barn kan idrotta på tider som är lämpliga för dem. Att utgå från ålder är en rimlig princip för fördelning, behov baserade på funktionalitet kan vara en annan. Oavsett vilka principer som utarbetas bör de bygga på någon slags undersökning av olika gruppers behov och möjligheter att utövasitt idrottande.
- Parallella verksamheter. Genom att arrangera ledarledda eller övervakade aktiviteter för barn kan möjlighet skapas för föräldrars eller t ex förskolepersonals eget idrottande. På motsvarande sätt skulle parallella aktiviteter för patienter/brukare och vårdare kunna bidra till att båda grupperna kan idrotta.
- Om det planeras att lokaler även ska kunna lånas eller hyras ut tillfälligt bör en prioriteringsordning utarbetas. Principer får sådan kan se olika ut, men vill man verka för normativa förändringar inom idrotten skulle organisationer som aktivt arbetar med dessa frågor, eller organisationer som vill arrangera andra slags aktiviteter än de befintliga, kunna ges företräde.

Referensgrupp

- Skapa en referensgrupp bestående av föreningar för respektive aktuell grupp.

3. Verksamhetsstyrning

Styrning och ledning av verksamheten är ett område som är av stor vikt för att garantera en inriktning mot inkludering och tillgänglighet. Genom att förankra inriktningen bland alla inblandade, och inte minst hos chefer och verksamhetsledare, kan en god grund läggas för möjligheten att realisera det slaget av ambitioner.

Styrdokument/policynivå

När det gäller styrning och ledning av verksamheten kan ambitionen att skapa bred tillgänglighet delvis säkras genom att styrdokument, policys och riktlinjer utformas i en sådan riktning. Här är några förslag:

- Målskrivningar i centrala styrdokument, både internt och externt, som främjar inkludering. Den typen av policydokument kan vara extra viktiga när/om olika aktörer med olika slags övergripande mål ska samarbeta. Ska man arbeta seriöst med social inkludering är det en grundförutsättning att det är förankrat bland alla inblandade och att parterna förbinder sig till detta.
- Handlingsplan för långsiktigt främjandearbete. För att åstadkomma social inkludering är det nödvändigt att arbeta långsiktigt och inse att det rör sig om processer som kan ta tid. Etablerade sociala mönster är ofta sega strukturer som inte kan förändras snabbt, eller genom att författa dokument och föreskrifter. Det kräver engagemang och ett systematiskt arbete.
- Representation i arbetsgrupper och styrorgan. Att centrala styrorgan och t ex personalgrupper uppvisar en god representation av olika sociala grupperingar kan däremot realiserats snabbt. När det handlar om nyetablering kan det finnas med som krav vid rekrytering och sammansättning, och borde därför inte vara något större problem.
- Riktlinjer för uthyrning av lokaler. Detta har redan diskuterats ovan, men är en typ av styrdokument som kan tjäna som exempel för motsvarande reglering av andra delar av verksamheten, t ex för uthyrning av café- och restaurangverksamhet.
- Ställa krav på handlingsplan för att motverka ojämställdhet/ojämlikhet inom all slags sport. Både aktivitetscentret som sådant, och föreningar, företag och organisationer som kommer att delta i verksamheten bör avkrävas handlingsplaner för aktiva åtgärder i riktning mot social inkludering/jämlikhet. Om inte delverksamheter utmärks av sådana principer blir det svårt att skapa trovärdighet och tillit inför inkluderingsambitionerna.

Personalpolitik / kompetens

Frågor kring tillsättning av personal, och den kompetens som då krävs, är viktiga förutsättningar för inkludering. Inte minst då ett normmedvetet bemötande kan göra stor skillnad för om besökande verkligen känner sig välkomna oavsett vem eller vilka de är. Ett bra bemötande är en angelägen kärnfråga.

- Rekrytering, social representation och normskompetens. Som redan nämnts är nyrekrytering ett utmärkt tillfälle att säkra såväl representation inom olika personalgrupper som kompetens inom fältet hos de sökande. Att redan vill profilering av önskade kompetenser och utformning av annonser ha med perspektiv som främjar inkludering ger möjligheter att få en väl anpassad personal. I annonser kan kunskaper inom fältet, vare sig det kallas kunskap om kön och genus, social inkludering eller normkompetens, vara ett klokt sätt att nyttja sin s.k. beställarmakt. Lyckas man få personal som är kunniga i dessa frågor minskas behovet av intern kompetensutveckling.
- Jämlika arbetsvillkor. För att bli trovärdigt bör givetvis arbetsvillkoren vara så jämlika och goda som möjligt, t ex jämställda löner (vilket inte är realiserat i

dagens Sverige), arbetstider och villkor i övrigt. Med goda arbetsvillkor skapas förutsättningar för en stabil och engagerad personal.

- Utbildning i normkompetens. All personal, inklusive ledning - chefer och ev. styrelse - bör ges någon form av utbildning i lika rättigheter, social inkludering, normkompetens. Om inte kompetensen finns i kommunen så finns kurser på högskolor och universitet, samt konsulter och liknande som kan ge sådan utbildning. Fortsättningsvis bör också tid och resurser avsättas för kontinuerlig vidareutveckling av kompetensen, inte minst då perspektivet till stor del består av pedagogiska metoder för konkret praktiskt förändringsarbete. Sådan kompetens är central för ett bra bemötande av alla grupper, och ger legitimitet för inkluderingsinriktningen. Även idrottsledare bör ges fortbildning med fokus på lika rättigheter, normkritik och inkludering.

4. Presentation av verksamheten

Det sista området handlar om hur verksamheten presenteras utåt och därmed vilka bilder av och uppfattningar om aktivitetscentret som man lyckas förmedla. Här är det viktigt att medvetet och tydligt kommunicera inriktningen mot social inkludering samt informera om vad det innebär i praktiken. Det handlar dels om att visa att centret seriöst försöker vara öppet för alla, dels om att arbeta förändringsinriktat för att i förlängningen motverka snäva och exkluderande normer.

Information/marknadsföring

Nedan följer några förslag på aspekter att tänka på vid produktionen av informations- och marknadsföringsmaterial för anläggningen:

- Se till att information finns på flera språk, lämpligtvis de största språkgrupperna i kommunen eller närområdet. Det kan vara avgörande för att få tillfälliga besökare samt invånare som ännu inte hunnit lära sig svenska.
- Signalera öppenhet, alltså ambitionen att anläggningen ska kunna tilltala alla grupper, i både text- och bildmaterial. I praktiken innebär det att tillräckligt omfattande beskriva ambitioner kring inkludering, på vilket sätt de påverkat faktiskt utformning av anläggningen för att göra den så lättillgänglig som möjligt, t ex hur den är organiserad, ifråga om lokaler generellt och specifikt ifråga om bl a omklädningsutrymmen, hur man kan förvänta sig att bli bemött av personal etc. Givetvis är detta beroende av vilka åtgärder som faktiskt vidtagits.
- En ytterligare fråga är hur olika grupper av människor representeras i text- och bildmaterial. Att tydligt visa på bild att det vi vanligen ser som olika människor är välkomna ger en bra signal om hur inkluderingstanken bearbetats i anläggningen. Här finns god hjälp och inspiration att hämta från sakkunniga kring normmedveten bildproduktion (se t ex genusfotografen).
- Slutligen kan det vara en marknadsföringsstrategi i sig att visa man vill föra en dialog med besökare/invånare. Det kan göras enkelt genom möjligheter att lämna kommentarer och förslag kring anläggningen, direkt på plats eller via nätet. Det

är dels ett sätt att värna demokrati, och därmed visa öppenhet för förändring i enlighet med besökarens/invånarens behov och önskemål, och dels kan det ge bra underlag för successiv utveckling av verksamheten i riktning mot inkludering.

Stödaktiviteter

Som tidigare påpekats handlar inkludering inte bara om att svara upp mot behov och önskemål som finns, utan även om att bidra till att främja bredare idrottsintresse och bryta sociala normer kring idrottande så det inte kodas som lämpliga för bara en eller några grupper. Det kan göras på flera sätt:

- Assisterade prova-på-aktiviteter utifrån mottot att alla, eller många, kan utföra alla slags idrotter.
- Arrangera bildningsaktiviteter, t ex föredrag eller korta kurser, där normsystem i relation till idrott förklaras och diskuteras, i syfte att förändra exkluderande normer.
- Systematiskt visa upp goda exempel på att ovanstående är möjligt, i olika format – konkret utövning på plats, i broschyrer och på skärmar.
- Delta i eller skapa nätverk för underrepresenterade grupper inom olika idrottsgrenar.
- Utlåning av utrustning, billigt eller utan avgift, underlättar prova-på-aktiviteter då inköp av ofta dyr utrustning kan vara ett hinder för att testa nya idrotter.
- Visa förebilder genom att utbilda exempelvis äldre eller nysvenskar till idrottsledare är också en möjlighet. Dessa, och även andra, grupper har ofta en livssituation som gör att de kan ha mer tid för sådan verksamhet än vissa andra.
- Tillgång assisterande personal, kanske delvis ideellt, eller som praktik för nyanlända eller pensionärer är ett annat sätt att stimulera människor att prova på idrotter som är nya för dem.
- Generellt kan sådana intressen också uppkomma och stärkas genom att anläggningen försöker skapa platser för mångkulturella möten så människor från olika grupper mer spontant kan mötas och utbyta erfarenheter och kunskaper kring idrottande.

Referenser

Amundsdotter, Eva & Gillberg, Minna (2005). *Den jämställda arbetsplatsen – en metodbok*. Stockholm: Bilda Förlag.

Bromseth, Janne & Darj, Frida (red.) (2010). *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.

Brundtland-rapporten

Eriksson, Ulla & Styhre, Alexander (2007). *Organisering och intersektionalitet*. Malmö: Liber.

Dahlborg-Lyckhage, Elisabeth, Lyckhage, Gunnar & Tengelin, Ellinor (2015). *Jämlik vård: normmedvetna perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.

Eriksson, Ulla & Styhre, Alexander (2007). *Organisering och intersektionalitet*. Malmö: Liber.

Kalonaityté, Viktorija (2014). *Normkritisk pedagogik – för den högre utbildningen*. Lund: Studentlitteratur.

Konstruktiv normkritik – en rapport om normkritisk i Europeiska socialfondens projekt. Arbetsmiljöforum i Sverige. Tema Likabehandling, (2012)

Kumashiro, Kevin (2002). *Troubling education. Queer activism and anti-oppressive pedagogy*. New York: Routledge Falmer.

Martinsson, Lena & Reimers, Eva (red.) (2008). *Skola i normer*. Malmö: Gleerup.

Med Verkan. Fungerande förändringsarbete för lika rättigheter och möjligheter. Arbetsmiljöforum i Sverige. Tema Likabehandling. (2011)

Widell, Gill & Mlekov Katarina (2013) *Hur möter vi mångfalden på arbetsplatsen?* Lund: Studentlitteratur.

Nätreferenser

Statistik, SCB, föreningar, förbund

Bilder som förändrar världen